

طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی: مطالعه‌ای کیفی

حامد زمانی منش¹

علیرضا عصاره²

غلامعلی احمدی³

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی انجام شده است. **روش:** روش پژوهش کیفی بوده و ده خبره دانشگاهی به صورت هدفمند و شبکه‌ای انتخاب و از طریق مصاحبه‌های عمیق، کدها، مفاهیم و مقوله‌های دانشگاه بین‌المللی اسلامی با روش تحلیل تم شناسایی شدند. **یافته‌ها:** نتایج نشان‌دهنده آن بود که بر اساس میزان تشابه مفهومی کدها، 66 کد استخراج و با توجه به وجه اشتراک آنها در قالب 12 مفهوم و دو مقوله اصلی دسته‌بندی شدند و در نهایت با بهره‌گیری از نتایج گامهای گذشته، چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی مبتنی بر زیست‌بوم ایران طراحی شد. **نتیجه‌گیری:** چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی مشتمل بر دو مقوله محوری است: (1) مقوله برون‌دانشگاهی به سازوکارهایی اشاره دارد که در کنترل رؤسا و مدیران دانشگاهی نیستند و خارج از محیط دانشگاهی بر بین‌المللی سازی فشار وارد می‌کنند. (2) مقوله درون‌دانشگاهی به سازوکارهایی اشاره دارد که جزئی از کارکردهای ذاتی دانشگاه است و مدیران دانشگاهی بر آنها کنترل دارند و می‌توانند با تقویت، بهبود و نظارت بر آنها دانشگاه را به سمت بین‌المللی سازی سوق دهند.

واژگان کلیدی: آموزش عالی، بین‌المللی سازی، دانشگاه اسلامی، پژوهش کیفی.

♦ دریافت مقاله: 96/02/02 ؛ تصویب نهایی: 96/09/21

1. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی؛ دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) // نشانی: تهران؛ لویزان، خیابان شهید شعبانلو، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی / شماره: 02122970033 / Email: hzm64@yahoo.com
2. دکتری برنامه‌ریزی درسی؛ دانشیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.
3. دکتری برنامه‌ریزی درسی؛ دانشیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.

الف) مقدمه

در چند دهه اخیر، گسترش فناوری‌های نوین، جهانی - محلی شدن،¹ سیاره‌ای شدن،² منطقه‌گرایی³ آموزش عالی و غیره، حرکت به سمت بین‌المللی‌سازی آموزش عالی را به امری ضروری بدل کرده است؛ به طوری که نایت و دی‌ویت⁴ (1995)، اعتبار و وجهه بین‌المللی دانشگاه، انگیزه‌های اقتصادی و مالی، شرایط فرهنگی - اجتماعی، ملاحظات سیاسی و هراس از بهتر عمل کردن دانشگاه‌های رقیب را از عوامل مؤثر بر بین‌المللی‌سازی دانشگاهها می‌دانند. لفتز و بوگدان⁵ (2007) سیر تکاملی بازار جهانی کار، تخصصی شدن تحقیقات علمی، جذب دانشجویان بین‌المللی و کاربست فناوری‌های نوین را از عوامل فشار بر دانشگاهها برای بین‌المللی‌سازی می‌دانند. در واقع؛ امروزه بین‌المللی‌سازی آموزش عالی یک انتخاب نیست، بلکه راهبردی در جهت آماده‌سازی دانشجویان برای استخدام و کار در سطح جهانی است (جونز و اندروز،⁶ 2002). لذا تصمیم‌گیری در زمینه بین‌المللی‌سازی دانشگاهها و توسعه این راهبرد باید مبتنی بر تاریخچه دانشگاه، بستر، اهداف، رسالت، مأموریت، ارزشها و منابع دانشگاه باشد (نایت، 2004). مؤسسات آموزش عالی معتبر، تحت تأثیر این عوامل، از اصول و روشهای منحصربه‌فردی برای بین‌المللی‌سازی استفاده کرده‌اند؛ برای مثال، دانشگاه کارنگی ملون⁷ (2010) بر جذب دانشجویان بین‌المللی، مشارکت در پژوهشهای بین‌المللی و همکاری با مؤسسات آموزشی عالی خارج از کشور تأکید داشته؛ دانشگاه گریفیث⁸ (2007) بر توسعه دامنه موضوعات درسی از طریق رویکردهای فرهنگی و بین‌المللی، ترغیب برای تبادلات فرهنگی بین‌المللی و ادغام دیدگاههای بین‌المللی در محتوای درسی تأکید داشته؛ دانشگاه کنسا⁹ (2005) سیاست بین‌المللی‌سازی برنامه درسی هسته مشترک¹⁰ و برنامه‌های مطالعاتی خارج از کشور را پیگیری کرده؛ دانشگاه موناخ¹¹ (2005) بر ارتقای علمی اساتید، کارکنان و دانشجویان از طریق برنامه‌های حمایتی و مشارکتی بین‌المللی، رشد و توسعه زبان و مهارتهای تحصیلی دانشجویان تأکید داشته و دانشگاه آدلاید¹² (2008) به جهت‌گیری‌های بین‌المللی در محتوای درسی توجه کرده تا دانشجویان برای اجرا و انجام امور حرفه‌ای - اجتماعی در یک بستر جهانی آماده شوند. دانشگاه آلبرتا¹³ (2007) بر پرورش شهروند جهانی فعال و آگاه به حقوق خود، ارزشها و اخلاقیات مشترک جهانی و توسعه پایدار تأکید داشته و دانشگاه مینه‌سوتا¹⁴ (2010) به فراهم‌سازی فرصت مطالعاتی برای دانشجویان و اساتید خود در سایر کشورها و همکاری گسترده با دانشگاههای خارج از کشور توجه داشته است. این تأکیدها به دلیل پیامدهای

-
1. Glocalization
  2. Planetization
  3. Regionalization
  4. De Wit
  5. Lefter & Bogdan
  6. Jones & Andrews
  7. University of Carnegie Mellon
  8. University of Griffith
  9. University of Kennesaw
  10. Core Curriculum
  11. University of Monash
  12. University of Adelaide
  13. University of Alberta
  14. University of Minnesota

طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی ♦ 109

مثبت بین‌المللی‌سازی، همچون گسترش مهارت‌های ارتباطی بین فرهنگی، آموزش برای شهروند جهانی (دی‌ویت، 2002)، انتقال فناوری، تقویت روابط دیپلماتیک، جذب منابع مالی (تربی،¹ 2005)، افزایش زمینه‌های مطالعاتی، انطباق با فرهنگ‌های متنوع (لیسک،² 2004)، جذب نخبگان خارجی، افزایش همکاری‌های بین‌المللی، تقویت تحقیقات و تولیدات علمی و توسعه کیفیت علمی (نایت، 2006)، مهارت به کارگیری زبان دوم، انعطاف‌پذیری در اندیشه و احترام به دیگران است (هی‌دن³ و همکاران، 2003). در کشور ما نیز در اسناد بالادستی نظام آموزش عالی کشور بر بین‌المللی‌سازی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی تأکید شده؛ از جمله در ماده 14 قانون برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران بر گسترش همکاری و تعاملات فعال بین‌المللی تأکید شده است. در فصل چهارم آیین‌نامه شورای اسلامی شدن دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی، بر توسعه تعامل علمی در عرصه‌های بین‌المللی و دستیابی به مرجعیت علمی و فرهنگی در منطقه و جهان اسلام تأکید شده است. در راهبرد کلان نقشه جامع علمی کشور، به وضوح بین‌المللی‌سازی آموزش عالی، همکاری‌های علمی بین‌المللی و مسائلی از این دست تأکید شده است. این مسائل نشان می‌دهند که لازم است دانشگاه‌های کشور، راهبردهای بین‌المللی را در رسالتها، مأموریتها، اهداف و کارکردهای خود لحاظ کنند و برای کسب هویت بین‌المللی، صدور دانش، تبادلات دانشجویی، برطرف کردن تنگناهای مالی، افزایش کیفیت آموزشی، گسترش روابط علمی بین‌المللی و عقب‌نماندن از کشورهای منطقه به سوی سیاست بین‌المللی‌سازی آموزش عالی حرکت کند. با توجه به این شرایط، پژوهش حاضر با هدف طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی انجام شده است.

ب) روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ جهت‌گیری پژوهشی، کاربردی و با توجه به هدف کلی آن که شناسایی، کشف و تبیین چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی است، از روش تحلیل محتوای کیفی⁴ استفاده شده است؛ زیرا داده‌های روایی،⁵ تصویری طبیعی تر و واقع‌گرایانه‌تر از داده‌های عددی⁶ ترسیم می‌کنند.

روش تحلیل محتوای کیفی، تکنیکی پژوهشی است که برای استنباط⁷، تکنیرپذیری⁸، اعتبار⁹ داده‌های برخاسته از متن¹⁰ و تفسیر محتوای مکتوب به کار می‌رود (کریپدورف، 1395). تحلیل محتوای کیفی چیزی فراتر از استخراج¹¹

1. Tremblay
2. Leask
3. Hayden
4. Qualitative Content Analysis
5. Narrative
6. Numeric
7. Inference
8. Replicable
9. Valid
10. Context
11. Extract

محتوای عینی برگرفته از داده‌های متنی است و از این طریق می‌توان مقوله‌ها و الگوهای پنهان را از درون محتوای داده‌های شرکت‌کنندگان در مطالعه آشکار کرد. (شکیبا و همکاران، 1391)

مشارکت‌کنندگان این پژوهش 10 نفر از خبرگان دانشگاهی بودند که به روش نمونه‌گیری هدفمند و شبکه‌ای انتخاب شدند. معیار انتخاب مصاحبه‌شوندگان، برخورداری از آثاری در ارتباط با موضوع پژوهش بود (نمونه‌گیری هدفمند) و با توجه به اینکه اطلاعات کاملی از فهرست این افراد موجود نبود، از مصاحبه‌شوندگان درخواست شد چنانچه فرد دیگری را بر اساس معیار مطرح‌شده می‌شناسند، معرفی کنند تا در مصاحبه شرکت داده شوند (نمونه‌گیری شبکه‌ای). اشباع داده‌ها رویکردی است که در پژوهش‌های کیفی برای تعیین کفایت نمونه‌گیری استفاده می‌شود و در این پژوهش، نقطه اشباع داده تا جایی ادامه یافت که پژوهشگران با پرسیدن سؤالهای مکرر متوجه شدند داده‌های جدید، بینش تازه‌ای را آشکار نمی‌کنند. در نهایت پس از انجام 10 مصاحبه که به طور میانگین هر مصاحبه 45 تا 60 دقیقه بود، اشباع نظری داده‌ها حاصل شد. در پژوهش حاضر از ابزار مصاحبه‌های عمیق¹ به منظور گردآوری داده‌ها استفاده شد. ابتدا به طور کلی این سؤال باز پاسخ مطرح شد که «دانشگاه بین‌المللی اسلامی دارای چه ویژگی‌هایی است؟» و در ادامه بر مبنای پاسخهای ارائه‌شده، سؤالات بعدی پرسیده شده است.

برای بررسی اعتبار داده‌ها اقداماتی صورت گرفت که عبارتند از: 1) بخشی از یافته‌ها و مقوله‌های نهایی شناسایی شده در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار گرفت تا برداشت و تحلیل محققان را بررسی کنند. 2) تحلیل داده‌ها و نتایج آن در اختیار دو تن از متخصصان قرار گرفت تا نظر تخصصی خود را در خصوص تحلیل داده‌ها و نتایج بیان کنند. 3) برای کسب اطمینان از کدگذاری‌ها، مقولات تشکیل‌دهنده و نام‌گذاری‌ها توسط پژوهشگر اول، به وسیله پژوهشگر دوم بازبینی شد که پایایی بین دو کدگذار برابر 0/84 به دست آمد. 4) به منظور افزایش قابلیت تأیید یافته‌ها، از مصاحبه‌ها یادداشت‌برداری شد. تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها به روش تحلیل تم² انجام شده است. تحلیل تم، رویکردی نظام‌مند برای کاهش و مدیریت حجم وسیعی از داده‌های کیفی بدون از دست دادن زمینه و بستر موضوع، غوطه‌ور شدن در داده‌ها، سازماندهی، تلخیص و تمرکز بر تفسیر داده‌هاست. فرایند تحلیل تم شامل آشنایی با داده‌ها،³ استخراج کدهای اولیه،⁴ جستجو تم‌ها،⁵ بازبینی تم‌ها،⁶ تعریف و نام‌گذاری تم‌ها⁷ و تهیه گزارش⁸ بر اساس، شباهتها، روابط، الگوهای فراگیر، سازه‌های نظری یا اصول تشریحی است (براون و کلارک،⁹ 2006). در این رویکرد، کدها اساسی‌ترین بخش داده‌های خام می‌باشند که می‌توانند به شیوه‌ای معنادار در رابطه با یک پدیده ارزیابی شوند. یک بخش واحد از متن می‌تواند بیش از یک کد داشته باشد؛ بنابراین، ممکن است تعداد کدها بسیار

1. In-depth Interview
2. Thematic Analysis
3. Becoming Familiar with the Data
4. Generating Initial Codes
5. Searching for Themes
6. Reviewing Themes
7. Defining and Naming Themes
8. Producing the Report
9. Braun & Clarke

طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی ❖ 111

زیاد باشند، اما زمانی که پژوهشگر به الگوهای موجود میان کدها توجه و معانی مستتر در مجموعه کدها را شناسایی می‌کند، تم‌ها پدیدار می‌شوند. تم عبارت است از الگویی از اطلاعات که در حداقل سطح ممکن، مشاهدات را تشریح و سازماندهی کرده و در بالاترین سطح، جنبه‌های مختلف یک پدیده را تفسیر می‌کند (بویاتز،¹ 1998). در این پژوهش از روش تحلیل تم به این صورت استفاده شد که ابتدا با مرور متن مصاحبه‌ها با توجه به هدف پژوهش به کدگذاری اولیه پرداخته شد و کدهای مشابه شناسایی شدند و در ادامه بر اساس کدهای مشابه، کدهای اولیه انتخاب شدند و از درون کدهای مشابه هر حوزه، بر اساس شهود و درک پژوهشگران از موضوع بررسی، تم‌های فرعی (مفاهیم) و تم‌های اصلی (مقوله‌ها) شناسایی و دسته‌بندی شدند.

نظر به اینکه نرم‌افزارهای رایانه‌ای دقت و پایایی فرایند کدگذاری را در تحلیل کیفی افزایش می‌دهند، در این پژوهش از نرم‌افزار QSR-NVivo₁₀ برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه استفاده شد. این نرم‌افزار ابزاری قدرتمند برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی به شمار می‌رود و باعث تسریع و تسهیل فرایند کدگذاری، دسته‌بندی‌های چندگانه، مقوله‌بندی مفاهیم، بررسی روابط و الگوی داده‌های متنی می‌شود (بهشتی و رضایت، 1394). برای این منظور، پس از پیاده‌سازی متن هر یک از مصاحبه‌ها در فایل جداگانه‌ای در قالب نرم‌افزار Word، اقدام به فراخوانی فایل مذکور در نرم‌افزار QSR-NVivo₁₀ کرده و انجام فرایند کدگذاری و تحلیل صورت گرفت.

ج) یافته‌های پژوهش

افراد مورد پژوهش، 10 خبره دانشگاهی مطلع از فرایند بین‌المللی‌سازی آموزش عالی بودند که چهار نفر از آنان دارای مرتبهٔ دانشیاری و شش نفر دیگر دارای مرتبهٔ استادیاری بودند. متن حاصل از 10 مصاحبه، با استفاده از نرم‌افزار QSR-NVivo₁₀ تجزیه و تحلیل شد. نتایج نشان داد که 369 کدگذاری انجام شده است (مجموع تعداد مراجع²) که از این تعداد، 334 کد مشترک بودند (مجموع تعداد گره‌ها³). کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی، ترکیب شدند و 66 کد نهایی استخراج شد که در قالب گره‌های آزاد⁴ مشخص شدند. در نهایت، بر اساس شهود و درک پژوهشگران از موضوع بررسی و با توجه به وجه اشتراک آنها، در قالب 12 مفهوم و دو مقولهٔ اصلی دسته‌بندی شدند. در ادامه، مفاهیم و مقوله‌های تشکیل‌دهندهٔ دانشگاه بین‌المللی اسلامی تشریح می‌شوند.

1. تم اصلی اول: مقولهٔ برون‌دانشگاهی

در این تم اصلی، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 90 مراجع به دست آمد که تعداد 86 گره مشترک بودند. گره‌های شناسایی شده بر اساس میزان تشابه، 22 کد را تشکیل دادند و از درون این کدها، چهار مفهوم «مسائل اقتصادی»

1. Boyatzis
2. References
3. Nodes
4. Free Node

«ملاحظات سیاسی و دیپلماتیک»، «نطاق با فرهنگ ایرانی/اسلامی» و «نطاق با شرایط جهانی» اقتباس شد که در ادامه بیان می‌شوند.

یک) مسائل اقتصادی

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 21 مراجع به دست آمد که تعداد 18 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی ترکیب شده، پنج کد «رشد اقتصادی کشور»، «بودجه ویژه برای دانشگاه‌های متصدی بین‌المللی سازی»، «افزایش سهم صادرات آموزشی در تولید ناخالص داخلی»، «خریداری تجهیزات علمی مدرن» و «افزایش اعتبارات مالی دانشگاهها» در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 1)

جدول 1: مفهوم مسائل اقتصادی و کدهای آن

گره‌های درختی ⁵	گره‌های آزاد ⁴	گره‌ها ³	مراجع ²	نمونه نقل قول ¹
مسائل اقتصادی	رشد اقتصادی کشور	4	5	«رشد اقتصادی کشور باید پیش‌رونده باشد تا بتوانیم دانشگاه بین‌المللی اسلامی در قامت جهانی داشته باشیم»
	بودجه ویژه برای دانشگاه‌های متصدی بین‌المللی سازی	5	6	
	افزایش سهم صادرات آموزشی در تولید ناخالص داخلی	3	3	
	خریداری تجهیزات علمی مدرن	2	3	
	افزایش اعتبارات مالی دانشگاهها	4	4	

ب) ملاحظات سیاسی-دیپلماتیک

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 23 مراجع به دست آمد که تعداد 20 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی ترکیب شده، شش کد «معرفی توانمندی‌های علمی کشور به سایر کشورها»، «گسترش کانالهای دیپلماتیک علمی»، «تسهیل صدور روادید»، «تأکید بر بین‌المللی سازی در گفت‌وگوهای سیاسی»، «فضای باز سیاسی با تأکید بر مردم‌سالاری دینی» و «گسترش روابط سیاسی با سایر کشورها» در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 2)

1. Quotation
2. References
3. Nodes
4. Free Nodes
5. Tree Nodes

طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی ♦ 113

جدول 2: مفهوم ملاحظات سیاسی - دیپلماتیک و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«برای اینکه دانشگاه بین‌المللی اسلامی سرامدی داشته باشیم، باید شرایط سیاسی کشور، تسهیل‌کننده روابط علمی بین‌المللی باشد»	3	2	معرفی توانمندی‌های علمی کشور به سایر کشورها	ملاحظات سیاسی - دیپلماتیک
	3	3	گسترش کانالهای دیپلماتیک علمی	
	6	6	تسهیل صدور روادید	
	3	3	تأکید بر بین‌المللی‌سازی در گفتمانهای سیاسی	
	3	2	فضای باز سیاسی با تأکید بر مردم‌سالاری دینی	
	5	4	گسترش روابط سیاسی با سایر کشورها	

ج) انطباق با فرهنگ ایرانی-اسلامی

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 33 مراجع به دست آمد که تعداد 29 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی، ترکیب شده، هفت کد «دیدگاههای خوش‌بینانه نسبت به بین‌المللی‌سازی»، «گسترش چند فرهنگ‌گرایی»، «انعطاف‌پذیری فرهنگی»، «جذابیت فرهنگی و اجتماعی»، «پرهیز از تعصبات ملی کورکورانه»، «همخوانی شرایط بین‌المللی با فرهنگ ایرانی/اسلامی» و «اخلاق اسلامی و حرفه‌ای» در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 3)

جدول 3: مفهوم انطباق با فرهنگ ایرانی-اسلامی و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«باید مسائل علمی بین‌المللی را با فرهنگ بومی کشور ادغام نمایم تا بتوانیم دانشگاه بین‌المللی اسلامی شاخصی داشته باشیم»	5	4	دیدگاههای خوش‌بینانه نسبت به بین‌المللی‌سازی	انطباق با فرهنگ ایرانی-اسلامی
	3	2	گسترش چند فرهنگ‌گرایی	
	4	3	انعطاف‌پذیری فرهنگی	
	3	3	جذابیت فرهنگی و اجتماعی	
	4	4	پرهیز از تعصبات ملی کورکورانه	
	9	7	همخوانی شرایط بین‌المللی با فرهنگ ایرانی/اسلامی	
	5	4	اخلاق اسلامی و حرفه‌ای	

د) انطباق با شرایط جهانی

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 23 مراجع به دست آمد که تعداد 19 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی ترکیب شده، چهار کد «شهروند حرفه‌ای و جهانی»، «فناوری‌های نوین»، «صلاحیتهای بین‌فرهنگی/بین‌المللی» و «تحولات جهانی» در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 4)

جدول 4: مفهوم انطباق با شرایط جهانی و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«دانشگاه بین‌المللی اسلامی باید روند تغییرات جهانی را رصد کرده و مطابق موازین دانشگاه از آنها استفاده نماید»	5	4	شهروند حرفه‌ای و جهانی	انطباق با شرایط جهانی
	6	5	فناوری‌های نوین	
	7	6	صلاحیتهای بین فرهنگی/بین‌المللی	
	5	4	تحولات جهانی	

2. تم اصلی دوم: مقوله درون‌دانشگاهی

در این تم اصلی، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 279 مراجع به دست آمد که تعداد 248 گره مشترک بودند. گره‌های شناسایی شده بر اساس میزان تشابه، 44 کد را تشکیل دادند و از درون این کدها، هشت مفهوم برنامه‌درسی بین‌المللی، منابع انسانی بین‌المللی، شرایط دانشگاه، ساختار سازمانی بین‌المللی، فعالیتهای فوق‌برنامه بین‌المللی، همکاری علمی بین‌المللی، فرصتهای بین‌المللی و ارزیابی و بازبینی فرایند، اقتباس شد که در ادامه بیان می‌شوند.

الف) برنامه‌درسی بین‌المللی

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 30 مراجع به دست آمد که تعداد 27 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی، ترکیب و پنج کد «استانداردسازی برنامه‌های درسی، برنامه‌درسی پایه مشترک، ایجاد رشته‌هایی با ویژگی‌های بین‌المللی، راهبرد تدریس بین‌المللی و مطالعه زبانهای خارجی»، در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 5)

جدول 5: مفهوم برنامه‌درسی بین‌المللی و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«بهتر است بر روی رشته‌هایی که بار بین‌المللی بیشتری دارند، همچون رشته‌های پزشکی یا فنی و مهندسی بیشتر تأکید شود»	6	5	استانداردسازی برنامه‌های درسی	برنامه‌درسی بین‌المللی
	5	5	برنامه‌درسی پایه مشترک	
	7	6	ایجاد رشته‌هایی با ویژگی‌های بین‌المللی	
	6	5	راهبردهای تدریس بین‌المللی	
	6	6	مطالعه زبانهای خارجی	

ب) منابع انسانی بین‌المللی

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 27 مراجع به دست آمد که تعداد 22 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی، ترکیب و پنج کد «کارآموزی کارکنان بر مبنای معیارهای بین‌المللی، جذب کارکنانی با صلاحیتهای بین‌المللی، توسعه صلاحیتهای بین‌المللی کارکنان، «غنی‌سازی شغلی کارکنان و طراحی نظام جامع آموزش بین‌المللی»، در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 6)

طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی ♦ 115

جدول 6: مفهوم منابع انسانی بین‌المللی و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«دانشگاه بین‌المللی نیازمند کارکنانی است که بتوانند با دانشجویان خارجی صحبت کنند و لازم است کارکنان دانشگاه حداقل با زبان انگلیسی آشنایی داشته باشند»	6	5	کارآموزی کارکنان بر مبنای معیارهای بین‌المللی	منابع انسانی بین‌المللی
	7	5	جذب کارکنانی با صلاحیتهای بین‌المللی	
	5	5	توسعه صلاحیتهای بین‌المللی کارکنان	
	4	3	غنی‌سازی شغلی کارکنان	
	5	4	طراحی نظام جامع آموزش بین‌المللی	

ج) شرایط دانشگاه

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 24 مراجع به دست آمد که تعداد 21 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی، ترکیب و چهار کد «قدمت و پیشینه دانشگاه، استقلال علمی دانشگاه، جهت‌گیری دانشگاه (آموزشی، پژوهشی) و رسالت دانشگاه (نخبه‌پروری، جامع‌شدن)» در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 7)

جدول 7: مفهوم شرایط دانشگاه و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«دانشگاه‌های جامعی که در زمینه بین‌المللی‌سازی پیشینه و سابقه دارند به دلیل تجربه و جامعیت بهتر می‌توانند بین‌المللی شوند»	6	5	قدمت و پیشینه دانشگاه	شرایط دانشگاه
	8	7	استقلال علمی دانشگاه	
	4	4	جهت‌گیری دانشگاه (آموزشی، پژوهشی)	
	6	5	رسالت دانشگاه (نخبه‌پروری، جامع‌شدن)	

د) ساختار سازمانی بین‌المللی

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 44 مراجع به دست آمد که تعداد 39 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی، ترکیب و شش کد «مشارکت کارکنان در بین‌المللی‌سازی، تعهد ساختاری به بین‌المللی‌سازی، رسمیت یافتن ابعاد بین‌المللی، راهبردهایی برای جذب دانشجویان خارجی، ساختار سازمانی مسئول و دفتر امور دانشجویان بین‌المللی» در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 8)

جدول 8: مفهوم ساختار سازمانی بین‌المللی و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«تعهد سازمانی نسبت به بین‌المللی‌سازی از عناصر اصلی یک دانشگاه بین‌المللی است و در این زمینه دانشگاه باید ساختار سازمانی مسئول داشته باشد»	7	6	مشارکت کارکنان در بین‌المللی‌سازی	ساختار سازمانی بین‌المللی
	8	8	تعهد ساختاری به بین‌المللی‌سازی	
	9	8	رسمیت یافتن ابعاد بین‌المللی	
	6	5	راهبردهایی برای جذب دانشجویان خارجی	
	6	5	ساختار سازمانی مسئول	
	8	7	دفتر امور دانشجویان بین‌المللی	

ه) فعالیتهای فوق برنامه بین المللی

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 48 مراجع به دست آمد که تعداد 45 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی، ترکیب و شش کد «سخنرانی‌های اساتید بین المللی، فرصتهای مطالعاتی، بورسیه‌های تحصیلی، اجلاس و هم‌اندیشی‌های بین المللی، انجمن‌های علمی بین المللی و خدمات درمانی، مشاوره‌ای، ورزشی و رفاهی برای دانشجویان و محققان بین المللی»، در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 9)

جدول 9: مفهوم فعالیتهای فوق برنامه بین المللی و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«دانشگاه می‌تواند با برگزاری کنفرانس‌ها و جشنواره‌های بین المللی و دعوت از اساتید مشهور به معروفیت دانشگاه در سطح منطقه‌ای و جهانی کمک کند»	8	7	سخنرانی‌های اساتید بین المللی	فعالیت‌های فوق برنامه بین المللی
	10	10	فرصتهای مطالعاتی	
	7	6	بورسیه‌های تحصیلی	
	8	7	اجلاس و هم‌اندیشی‌های بین المللی	
	5	5	انجمن‌های علمی بین المللی	
	10	10	خدمات درمانی، مشاوره‌ای، ورزشی و رفاهی برای دانشجویان و محققان بین المللی	

و) همکاری علمی بین المللی

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 30 مراجع به دست آمد که تعداد 27 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی، ترکیب و چهار کد «تأسیس مراکز منطقه‌ای بین المللی، دریافت کمکهای تحقیقاتی بین المللی، تفاهم‌نامه‌های علمی بین المللی و پروژه‌های مشترک بین المللی»، در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 10)

جدول 10: مفهوم همکاری علمی بین المللی و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«هیچ کشوری به تنهایی نمی‌تواند مرزهای تمامی علوم را پیش ببرد و ناگزیر باید همکاری‌های علمی مشترکی با کشورهای دیگر شکل گیرد»	8	7	تأسیس مراکز منطقه‌ای بین المللی	همکاری علمی بین المللی
	5	4	دریافت کمکهای تحقیقاتی بین المللی	
	9	9	تفاهم‌نامه‌های علمی بین المللی	
	8	7	پروژه‌های مشترک بین المللی	

ز) فرصتهای بین المللی

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 43 مراجع به دست آمد که تعداد 38 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی، ترکیب و هشت کد «برندسازی و منزلت‌سازی، برنامه‌های خواهرخواندگی، قطبهای بین المللی، آموزش مجازی بین المللی، دانشگاه‌های اشتراکی، دو مدرک‌گرایی بین المللی، برنامه‌های فرانچایز (نماینده‌گی) و پردیسهای بین المللی»، در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 11)

طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی ❖ 117

جدول 11: مفهوم فرصتهای بین‌المللی و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«امروزه یکی از مهم‌ترین پیشرفت‌ها در زمینه آموزش بین‌المللی، انتقال برنامه‌های دانشگاهی از این سوی جهان به سوی دیگر از طریق ابزار فناوری اطلاعات است و از این فرصت می‌توان برای بین‌المللی‌سازی دانشگاه‌های کشور استفاده کرد»	5	4	برندسازی و منزلت‌سازی	فرصتهای بین‌المللی
	6	6	برنامه‌های خواهرخواندگی	
	3	2	قطب‌های بین‌المللی	
	8	7	آموزش مجازی بین‌المللی	
	4	4	دانشگاه‌های اشتراکی	
	3	3	دو مدرک‌گرایی بین‌المللی	
	5	4	برنامه‌های فرانچایز (نمابندگی)	
9	8	پردیس‌های بین‌المللی		

ح) ارزیابی و بازبینی فرایند

در این مفهوم، پس از تحلیل مصاحبه‌ها، 33 مراجع به دست آمد که تعداد 29 گره مشترک بودند. کدهای شناسایی شده بر اساس میزان تشابه مفهومی، ترکیب و شش کد (نظارت بر استخدام کارکنان، بازبینی سالانه فعالیت‌های بین‌المللی دانشگاه، بازبینی برنامه‌های درسی بر اساس معیارهای بین‌المللی، ارزیابی کیفیت دانشگاه، ارزیابی رشته‌ها بر اساس معیارهای بین‌المللی و ارزیابی عملکرد کارکنان بین‌المللی) در قالب گره‌های آزاد شناسایی شدند. (جدول 12)

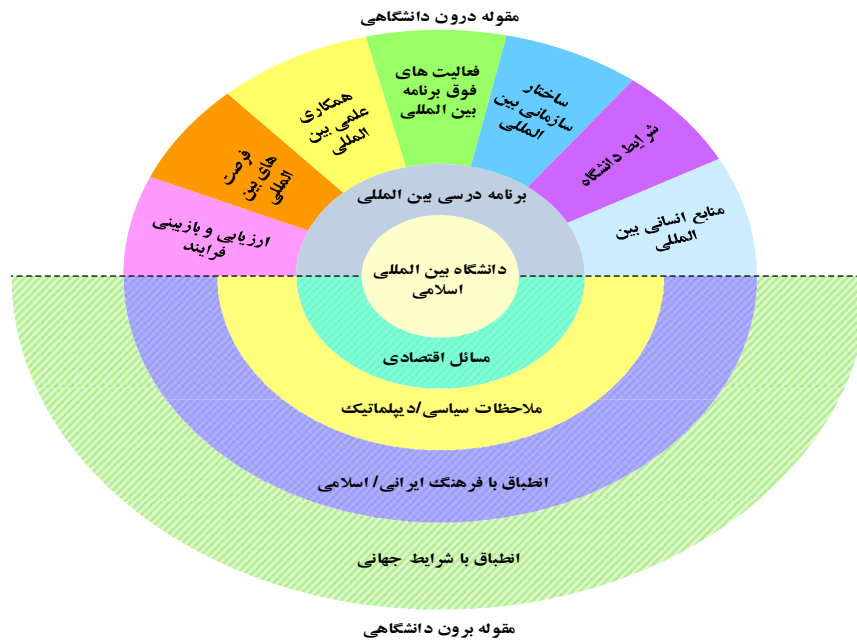
جدول 12: مفهوم ارزیابی و بازبینی فرایند و کدهای آن

نمونه نقل قول	مراجع	گره‌ها	گره‌های آزاد	گره‌های درختی
«دانشگاه باید به صورت سالانه، فعالیت‌های بین‌المللی خود را بازبینی کند و از طرح‌های گذشته خود تجربه به دست بیاورد»	4	3	نظارت بر استخدام کارکنان	ارزیابی و بازبینی فرایند
	6	5	بازبینی سالانه فعالیت‌های بین‌المللی دانشگاه	
	5	5	بازبینی برنامه‌های درسی بر اساس معیارهای بین‌المللی	
	6	5	ارزیابی کیفیت دانشگاه	
	7	6	ارزیابی رشته‌ها بر اساس معیارهای بین‌المللی	
5	5	ارزیابی عملکرد کارکنان بین‌المللی		

د) بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر، طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی بود. برای این منظور، داده‌های به دست آمده کدگذاری شدند و بر اساس تشابهات مفهومی، کدهای اولیه شکل گرفتند و از درون کدهای مشابه، بر اساس شهود و درک پژوهشگران از موضوع بررسی، مفاهیم و مقوله‌ها شناسایی شدند. سرانجام با توجه به اسناد پژوهشی و مصاحبه‌های خبرگان، چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی بر اساس دو مقوله

درون‌دانشگاهی (هشت مفهوم) و برون‌دانشگاهی (چهار مفهوم) شکل گرفت که در ادامه این چارچوب مفهومی توضیح و تبیین خواهد شد. (شکل 1)

شکل 1: چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی

مقوله برون‌دانشگاهی

در این چارچوب مفهومی، مقوله برون‌دانشگاهی به عنوان زیربنای دانشگاه بین‌المللی اسلامی فرض شده است و به عواملی اشاره دارد که در کنترل رؤسا و مدیران دانشگاهی نیستند و خارج از محیط دانشگاه بر بین‌المللی‌سازی دانشگاه فشار وارد می‌کنند و مدیران پیش از بین‌المللی‌سازی، باید نسبت به این عوامل آگاهی داشته باشند و بر اساس آنها پایه‌های بین‌المللی‌سازی دانشگاه را پی‌ریزی کنند. این مقوله شامل مفاهیم مسائل اقتصادی، ملاحظات سیاسی و دیپلماتیک، انطباق با فرهنگ ایرانی/اسلامی و انطباق با شرایط جهانی است که در ادامه توضیح و تبیین شده‌اند.

مفهوم مسائل اقتصادی: این مفهوم مبتنی بر رشد و ثبات اقتصاد کشور است و تأکید می‌کند که شرایط اقتصادی حاکم بر جامعه، بر فرایند توسعه بین‌المللی‌سازی دانشگاه اثرگذارند. در این زمینه، نایت و دی‌ویت (1995) بر این باورند که مسائل اقتصادی و مالی از عوامل تأثیرگذار در بین‌المللی‌سازی آموزش عالی است. لی‌بولد¹ (1997) تأکید می‌کند که عدم پیشرفت در بین‌المللی‌سازی آموزش عالی، منجر به عدم توفیق در اقتصاد خواهد شد.

1. Leibold

طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی ♦ 119

نایت (2014) بیان می‌کند که منطقه ویژه اداری هنگ‌کنگ پس از تجربه بحران مالی جهانی، برای حمایت از رشد اقتصادی شهرهای ایالتی، بر درآمذایی از طریق بین‌المللی‌سازی آموزش عالی به مثابه ابزاری مؤثر، قدرتمند و نرم تأکید کرد. با بررسی متون پژوهشی و نتایج مصاحبه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست‌بوم ایران، مسائل اقتصادی یکی از مفاهیم اثرگذار در بین‌المللی‌سازی دانشگاه اسلامی است.

مفهوم ملاحظات سیاسی - دیپلماتیک: این مفهوم مبتنی بر شرایط سیاسی حاکم بر کشور است و تأکید می‌کند که دانشگاه باید با توجه به اوضاع و احوال سیاسی کشور، بین‌المللی شود و تعاملات علمی بین‌المللی دانشگاه در راستای تقویت منافع ملی و سیاسی کشور باشد. در این زمینه، کمیسیون مشورتی دیپلماسی عمومی ایالات متحده¹ (1995) در سند «دیپلماسی عمومی برای قرن بیست و یکم»² بیان می‌کنند که بین‌المللی‌سازی مؤسسات آموزش عالی یکی از ارزشمندترین ابزارهای آمریکا در روابط سیاست خارجی است. هیسمن و واندرونند³ (2004) بیان می‌کنند که در آمریکا، پس از حادثه 11 سپتامبر 2001، تأکید بر بُعد امنیت ملی و دلایل سیاسی برای بین‌المللی‌سازی برجسته‌تر شد. آلتباخ⁴ و نایت (2007) واقعیت‌های سیاسی، امنیت ملی (ترس از تروریسم) و سیاست‌های دولت در زمینه رویداد را از عواملی می‌دانند که روند بین‌المللی‌سازی دانشگاهها را تحت تأثیر قرار داده است. با بررسی متون پژوهشی و نتایج مصاحبه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست‌بوم ایران، ملاحظات سیاسی و دیپلماتیک یکی از مفاهیم اثرگذار در بین‌المللی‌سازی دانشگاه اسلامی است.

مفهوم انطباق با فرهنگ ایرانی-اسلامی: این مفهوم بر فرهنگ عمومی جامعه در مواجهه با بین‌المللی‌سازی دانشگاه اشاره دارد و تأکید می‌کند که بین‌المللی‌سازی دانشگاه باید هم‌راستا با فرهنگ ایرانی-اسلامی و همخوان با فرهنگ عمومی مردم باشد. در این زمینه، مک‌برنی⁵ (2000) کسب وجهه، اعتبار و هویت ملی را عاملی مهم در بین‌المللی‌سازی آموزش عالی بیان کرده است. راسین⁶ و همکاران (2003) بیان می‌کنند که برای درک بهتر عوامل مشوق بین‌المللی‌سازی آموزش عالی باید به بسترهای اجتماعی و جغرافیایی خاص هر دانشگاه توجه شود. زلازا⁷ (2005) بیان می‌کند که فرهنگ‌های بومی و هویت ملی برای بین‌المللی‌سازی دانشگاهها نقش کلیدی دارند. با بررسی متون پژوهشی و نتایج مصاحبه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست‌بوم ایران، انطباق با فرهنگ ایرانی-اسلامی یکی از مفاهیم اثرگذار در بین‌المللی‌سازی دانشگاه اسلامی است.

مفهوم انطباق با شرایط جهانی: این مفهوم بر مقتضیات جهانی و روند بین‌المللی‌سازی در سطح جهان اشاره دارد و تأکید می‌کند که فرایند توسعه دانشگاه بین‌المللی باید با روند بین‌المللی‌سازی جهانی همخوانی داشته باشد.

1. United States Advisory Commission on Public Diplomacy

2. Public Diplomacy for the 21st Century

3. Huisman & Van Der Wende

4. Altbach

5. McBurnie

6. Racine

7. Zeleza

در این زمینه جانسون¹ و همکاران (1995) بیان می کنند که دانشگاهها باید دانشجویان را آماده کسب آگاهی جهانی، گسترش دید جهانی، فهم فرهنگهای متنوع و ارتباط در جامعه جهانی و بین المللی کنند. یانگ² (2001) بیان می کند که بین المللی سازی دانشگاهها شرایط را برای پرورش شهروند جهانی و گسترش هوشیاری جهانی فراهم می کند. استرنز³ (2009) بیان می کند که مقتضیات بین المللی و جهانی یکی از شاخصهای مهم بین المللی سازی است و دانشگاههای بزرگی همچون کالیفرنیا⁴ و جورج میسون⁵ صدها نفر از دانشجویان را در رشته های جدید با هدف کسب مهارتهای جهانی جذب کرده اند. با بررسی متون پژوهشی و نتایج مصاحبه ها می توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست بوم ایران، انطباق با شرایط جهانی، یکی از مفاهیم اثرگذار در بین المللی سازی دانشگاه اسلامی است.

مقوله درون دانشگاهی

در این چارچوب مفهومی، مقوله درون دانشگاهی به عنوان روبنای دانشگاه بین المللی اسلامی فرض شده و به عواملی اشاره دارد که جزئی از کارکردهای ذاتی دانشگاه است و مدیران دانشگاهی بر آنها کنترل دارند و می توانند با تقویت، بهبود و نظارت بر آنها، دانشگاه را هر چه بیشتر به سمت بین المللی سازی سوق دهند. این مقوله شامل مفاهیم برنامه درسی بین المللی، منابع انسانی بین المللی، شرایط دانشگاه، ساختار سازمانی بین المللی، فعالیتهای فوق برنامه بین المللی، همکاری علمی بین المللی، فرصتهای بین المللی و ارزیابی و بازبینی فرایند است که در ادامه، توضیح و تبیین شده اند.

مفهوم برنامه درسی بین المللی: این مفهوم بر ویژگی هایی اشاره دارد که با استفاده از آنها می توان به برنامه های درسی دانشگاهی وجهه بین المللی دارد و تأکیدش بر گنجاندن مطالبی است که به دانشجویان در کسب صلاحیتهای بین المللی و آماده سازی برای شهروند جهانی کمک کنند. اکثر صاحب نظران، بین المللی سازی برنامه درسی را مهم ترین بخش بین المللی سازی آموزش عالی بیان کرده اند: نایت (1997) برنامه درسی بین المللی را مهم ترین عنصر بین المللی سازی آموزش عالی می داند؛ واندروند (1996) بیان می کند که دانشگاههای مطرح بین المللی، همچون گریفیث، آدلاید و مینه سوتا، رشته ها و برنامه های درسی خود را تا حد زیادی بین المللی کرده اند تا دانشجویان را به عنوان شهروندان جهانی آماده کنند؛ گرین و اولسون⁶ (2003) بین المللی سازی برنامه درسی را به عنوان ستون فقرات دانشگاه بین المللی بیان کرده اند. با بررسی متون پژوهشی و نتایج مصاحبه ها می توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست بوم ایران، برنامه درسی بین المللی یکی از مفاهیم اثرگذار در بین المللی سازی دانشگاه اسلامی است.

---

1. Johnson
2. Yang
3. Stearns
4. California
5. George Mason
6. Green & Olson

طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی ♦ 121

مفهوم منابع انسانی بین‌المللی: این مفهوم بر آموزش و بهسازی نیروی انسانی دانشگاه در جهت آماده‌سازی کارکنان (اعضای هیئت علمی و کارکنان اداری) برای بین‌المللی‌سازی اشاره دارد و تأکیدش بر آموزش ضمن خدمت کارکنان برای مواجهه با دانشجویان و اساتید بین‌المللی است. در این زمینه کله‌هر¹ (1996) با مطالعه 25 برنامه بین‌المللی به این نتیجه رسید که نیروی انسانی متخصص منجر به برنامه‌های بین‌المللی موفق‌تر می‌شود. گرین و همکاران (2008) در مطالعه‌ای بیان داشتند که سطوح بالای بین‌المللی‌سازی زمانی اتفاق می‌افتد که دانشگاه منابع انسانی بین‌المللی کافی داشته باشد. نایت (2014) توسعه ظرفیتها و استعدادهاى کارکنان (اعم از کارکنان اداری و اعضای هیئت‌علمی) را در بین‌المللی‌سازی دانشگاه مؤثر می‌داند. با بررسی متون پژوهشی و نتایج مصاحبه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست‌بوم ایران، منابع انسانی بین‌المللی یکی از مفاهیم اثرگذار در بین‌المللی‌سازی دانشگاه اسلامی است.

مفهوم شرایط دانشگاه: این مفهوم بر تاریخ، قدمت، جهت‌گیری و رسالت دانشگاه برای بین‌المللی‌سازی اشاره دارد و تأکیدش بر این مسئله است که دانشگاهها بزرگ و قدیمی امکان بهتری برای بین‌المللی‌سازی دارند. در این زمینه، کلیفورد² (2009) بیان می‌کند که بین‌المللی‌سازی به سوابق، پیشینه و رشته‌های دانشگاهی مرتبط است. واتسبی³ (2010) بیان می‌کند که برای سنجش میزان بین‌المللی‌سازی دانشگاه باید به عواملی همچون: قدمت، نخبه‌پروری، جامعیت و ... توجه شود. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی⁴ (2016) بیان می‌کند که شهرت علمی و نزدیکی جغرافیایی دانشگاهها، از عوامل تأثیرگذار در بین‌المللی‌سازی است. با بررسی متون پژوهشی و نتایج مصاحبه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست‌بوم ایران، شرایط دانشگاه یکی از مفاهیم اثرگذار در بین‌المللی‌سازی دانشگاه اسلامی است.

مفهوم ساختار سازمانی بین‌المللی: این مفهوم بر سازوکارهای سازمانی و اداری اشاره دارد که به کمک آنها بین‌المللی‌سازی در دانشگاه نهادینه می‌شود و تأکیدش بر ساختار سازمانی است که بین‌المللی‌سازی آموزش عالی در آن رسمیت داشته باشد و بر مبنای آن فعالیتهای سازمانی دانشگاه تدوین شوند. در این زمینه الینگبو⁵ (1998) خاطر نشان کرده که مدیریت دانشگاه، مشارکت اعضای هیئت علمی و ساختار سازمانی مسئول، برای بین‌المللی‌سازی دانشگاه بسیار مهم است. مورفیو و هارتلی⁶ (2006) بیان می‌کنند که اهمیت بین‌المللی‌سازی باید در بیانیه‌ها، مأموریتها، رسالتهای دانشگاه و ساختار سازمانی منعکس شود. گرین (2007) یکی از مهم‌ترین ابعاد بین‌المللی‌سازی آموزش عالی را حمایت سازمانی دانسته و آن را راه‌حلی برای پیشبرد و حفظ تلاشهای بین‌المللی دانشگاه می‌داند. با بررسی متون

1. Kelleher

2. Clifford

3. Watabe

4. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)

5. Ellingboe

6. Morphey & Hartley

پژوهشی و نتایج مصاحبه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست‌بوم ایران، ساختار سازمانی بین‌المللی یکی از مفاهیم اثرگذار در بین‌المللی‌سازی دانشگاه اسلامی است.

مفهوم فعالیتهای فوق‌برنامه بین‌المللی: این مفهوم به مسائل و فعالیتهای بین‌المللی مرتبط با دانشجویان و اساتید خارجی و ملی مربوط می‌شود و شامل دیدگاههایی دربارهٔ خدمات ویژه‌ای است که در حمایت از بین‌المللی‌سازی صورت می‌گیرد. در این زمینه بوند¹ (2003) از راهبردهایی همچون: فرصتهای مطالعاتی، تشویقهای مادی و معنوی اعضای هیئت علمی به عنوان فعالیتهای فوق‌برنامه دانشگاههای بین‌المللی نام برده است. گرین و سیایا² (2005) در مطالعه‌ای دریافتند که دانشگاههای فعال و شاخص در بین‌المللی‌سازی، سیاستها و خط‌مشی‌هایی دارند که دانشجویان را قادر می‌سازند بدون تأخیر بعد از دانش‌آموختگی در خارج از کشور به فرصتهای مطالعاتی مبادرت کنند. شورای آموزش و پرورش آمریکایی³ (2009) جشنواره‌های بین‌المللی منظم و پی‌درپی و ایجاد گردهمایی برای دانشجویان علاقه‌مند به مباحث بین‌المللی را به عنوان شاخصهایی از فعالیتهای فوق‌برنامه دانشگاههای بین‌المللی بیان کرده است. با بررسی متون پژوهشی و نتایج مصاحبه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست‌بوم ایران، فعالیتهای فوق‌برنامه بین‌المللی، یکی از مفاهیم اثرگذار در بین‌المللی‌سازی دانشگاه اسلامی است.

مفهوم همکاری علمی بین‌المللی: این مفهوم بر فعالیتهای علمی دانشگاه با سایر مؤسسات آموزش عالی فرامرزی اشاره دارد و تأکیدش بر ارتباطات علمی مستمر با مراکز معتبر علمی است. در این زمینه، سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (2004) بیان می‌کند که اتحادیهٔ اروپا به شدت بر همکاری علمی بین‌المللی تأکید دارد. فوهو⁴ و همکاران (2015) بیان می‌کنند که مبادلات علمی و همکاری‌های بین‌المللی از شاخصهای دانشگاههای بین‌المللی است. با بررسی متون پژوهشی و نتایج مصاحبه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست‌بوم ایران، همکاری علمی بین‌المللی یکی از مفاهیم اثرگذار در بین‌المللی‌سازی دانشگاه اسلامی است.

مفهوم فرصتهای بین‌المللی: این مفهوم مبتنی بر فرصتهایی است که دانشگاه برای بین‌المللی‌سازی باید آنها را مورد توجه قرار دهد و تأکیدش بر تکنیکهای جابجایی برنامه‌ها و ارائه‌دهندگان آموزش عالی به فراسوی مرزهای ملی است. در این زمینه، نایت (2014) بیان می‌کند که قطر و امارات متحده از جمله کشورهایی است که درصدد دستیابی به فرصتهای بین‌المللی هستند و در کمتر از 15 سال گذشته، پذیرای بیش از ده‌ها موسسه آموزشی خارجی، سازمانهای معتبر پژوهشی و علمی بوده‌اند. قریشی⁵ و همکاران (2014) ایجاد شعب خارج از کشور، شبکه‌سازی بین‌المللی و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی را از ویژگی‌های دانشگاه بین‌المللی بیان می‌کنند. با بررسی متون پژوهشی و

1. Bond

2. Siaya

3. American Council on Education

4. Fuho

5. Qureshi

طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی ♦ 123

نتایج مصاحبه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست‌بوم ایران، فرصتهای بین‌المللی یکی از مفاهیم اثرگذار در بین‌المللی‌سازی دانشگاه اسلامی است.

مفهوم ارزیابی و بازبینی فرایند: این مفهوم بر ارزشیابی و سنجش فعالیت‌های بین‌المللی دانشگاه اشاره دارد و تأکیدش بر نظارت بر طرحها و برنامه‌های بین‌المللی دانشگاه در جهت دریافت بازخورد و اصلاح برنامه‌هاست. در این زمینه، نایت و دی‌ویت (1995) بین‌المللی‌سازی دانشگاهها را چرخه مداوم آگاهی، تعهد، برنامه‌ریزی، اجرا، بازبینی و تقویت می‌دانند. رادزکی¹ (2000) بیان می‌کند که نظارت و بازبینی فرایند بین‌المللی‌سازی این امکان را فراهم می‌آورد تا نقاط قوت و ضعف دانشگاه بین‌المللی شناسایی و اصلاح شود. با بررسی متون پژوهشی و نتایج مصاحبه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بر اساس زیست‌بوم ایران، ارزیابی و بازبینی فرایند یکی از مفاهیم اثرگذار در بین‌المللی‌سازی دانشگاه اسلامی است.

پیشهادها

به متولیان امور سیاسی می‌توان توصیه کرد که در سطح جهانی به تبلیغ پیشرفتهای علمی کشور بپردازند و تصویری علمی و پویا از دانشگاههای کشور به جهانیان نشان دهند و شرایط سیاسی و امنیتی را برای حضور دانشجویان، اساتید و پژوهشگران بین‌المللی فراهم کنند و به این افراد، نه به مثابه تهدید، بلکه به مثابه فرصتی سیاسی برای بسط و گسترش منافع ملی توجه داشته باشند. همچنین در سطح منطقه‌ای به جذب دانشجویان، اساتید و پژوهشگران کشورهای همجوار توجه ویژه‌ای داشته باشند؛ به خصوص کشورهایی همچون: افغانستان، تاجیکستان و عراق که وجه اشتراک فرهنگی و عقیدتی بیشتری با کشور ما دارند و از طرفی بنیانهای علمی و دانشگاههایی به مراتب پایین‌تری دارند که می‌توان از این فرصت استفاده کرد و دانشجویان مستعد آنها را برای تحصیل در کشور ترغیب کرد. گسیل این دانشجویان به دانشگاهها، هم دارای منافع اقتصادی است؛ زیرا با پرداخت هزینه، به درآمدزایی اقتصادی کمک می‌شود، هم دارای منافع فرهنگی است؛ زیرا از فرهنگ ما تأثیر می‌پذیرند و هم دارای منافع سیاسی است؛ زیرا می‌توان با برنامه‌ریزی درست و عاقلانه از دانش‌آموختگان خارجی دانشگاههای کشور، در جهت حفظ منافع ملی در کشورهای خودشان استفاده کرد.

به متولیان فرهنگی کشور می‌توان توصیه کرد که با اینکه سیاست بین‌المللی‌سازی دانشگاهها رویکردی مثبت بوده و بر کیفیت تدریس، تأمین بودجه و اعتبار علمی کشور و دانشگاهها تأثیرگذار است، اما این دانشجویان در فرهنگهای دیگری رشد کرده‌اند و فرهنگهایشان را با خود به کشور می‌آورند. پس هم باید مراقب این فرهنگها باشند که به فرهنگ عمومی کشور آسیب نرسانند و هم باید شرایط جامعه را برای حضور آنها فراهم کنند و

---

1. Rudzki

دیدگاههای چند فرهنگی را در جامعه گسترش دهند تا بتوان با این دانشجویان که هر کدام نمادی از فرهنگهای متفاوتند، ارتباط درست و تأثیرگذار برقرار کرد و آنان را تحت تأثیر فرهنگ غنی اسلامی ایرانی قرار داد.

به متولیان دانشگاهی می‌توان توصیه کرد که به بین‌المللی‌سازی دانشگاهها به عنوان راهبردی بلندمدت توجه کنند. رمز موفقیت در این زمینه تعهد به اجرای بین‌المللی‌سازی است؛ پس باید در رسالت، مأموریت و اهداف دانشگاه بر بین‌المللی‌سازی تأکید شود و در مرحله اجرا به این سیاستها پایبند باشند. همچنین دانشجویان، اساتید و کارکنان را به فراگیری زبانهای خارجی ترغیب کنند تا بتوانیم هم تولیدهای علمی را به تمام دنیا صادر کنیم و هم با دانشجویان و اساتید خارجی به تعامل و گفتگو بپردازیم.

منابع

- بهشتی، صمد و غلامحسین رضایت (1394). تحلیل داده‌های کیفی با نرم‌افزار NVivo10. تهران: سخنوران.
- شکبیا، عباس؛ رضوان‌السادات جزایری و مسعود آذربایجانی (1391). «بررسی موانع گرایش دانشجویان روان‌شناسی و مشاوره به رویکرد اسلامی: پژوهش کیفی». *روان‌شناسی و دین*، ش 2: 35-54.
- کریپندورف، کلوس (1395). تحلیل محتوا: مبانی روش‌شناسی. ترجمه هوشنگ نایی. تهران: نی.
- Altbach, G.P. & J. Knight (2007). "The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities". *Journal of Studies in International Education*, Vol. 11, No. 3/4: 290-305.
- American Council on Education (2009). **Internationalization Collaborative**. Retrieved July 27, 2009, from http://www.acenet.edu/AM/Template.cfm?Section=cii_networks&Template=/CM/HTMLDisplay.cfm&ContentID=11068
- Beheshti, S. & Gh.H. Rezayat (2015). **Qualitative Analysis of Software by NVivo10**. Tehran: SOKHANVARAN Publications.
- Bond, S. (2003). **Engaging Educators: Bringing the World into the Classroom: Guidelines for Practice**. Ottawa, ON: Canadian Bureau for International Education.
- Boyatzis, R. (1998). **Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development**. California: SAGE Publications.
- Braun, V. & V. Clarke (2006). "Using Thematic Analysis in Psychology". *Qualitative Research in Psychology*, 3(2): 77-101.
- Clifford, V. (2009). "Engaging the Disciplines in Internationalizing the Curriculum". *International Journal for Academic Development*, Vol. 14, No. 2: 133-143.
- De Wit, H. (2002). **Internationalization of Higher Education in the United States of America and Europe: A Historical, Comparative, and Conceptual Analysis**. Westport, CT: Greenwood Press.
- Ellingboe, B.J. (1998). **Divisional Strategies to Internationalize a Campus Portrait: Results, Resistance, and Recommendations from a Case Study at a U.S. University**. The American Council on Education/Oryx Press. P: 198-228.
- Fu Ho, H.; M. Huang Lin & Ch. Yang (2015). "Goals, Strategies, and Achievements in the Internationalization of Higher Education in Japan and Taiwan". *International Education Studies*, Vol. 8, No. 3.
- Green, M. (2007). **Internationalization of Community Colleges: Barriers and Strategies**. *New Directions for Community Colleges*, (138): 15-24.
- Green, M.F. & C. Olson (2003). **Internationalizing the Campus: A User's Guide**. American Council on Education.
- Green, M.F. & L. Siaya (2005). **Measuring Internationalization at Community Colleges**. Washington, DC: American Council on Education.
- Green, M.F.; D. Luu & B. Burris (2008). **Mapping Internationalization on U.S. Campuses** (2008 Ed.). Washington, DC: American Council on Education.

- Hayden, M.C.; J. Thompson & G. Williams (2003) “**Student Perceptions of International Education: a Comparison by Course of Study Undertaken**”. *Journal of Research in International Education*, 2(2): 205-32.
- Huisman, J. & M. Van der Wende (2004). **On Cooperation and Competition, National and European Policies for the Internationalization of Higher Education**. ACA Papers on International Cooperation in Higher Education Lemmens, Bonn.
- Johnson, B.; K. Von Bargen & J. Schinstock (1995). “**Shifting the Curriculum Paradigm in a Land Grant College**”. In: J.P. Lunde, M. Baker, F.H. Buelow & L.S. Hayes (Eds.). *Reshaping Curricula: Revitalization Programs at Three Land Grant Universities* (P. 54-62). Bolton, MA: Anker Publishing Company, Inc.
- Jones, Z. & M.B Andrews (2002). “**Organizational Strategies for Internationalization of Higher Education**”. *Connections and Complexities: The Internationalization of Higher Education in Canada*, No. 11: 89-112.
- Kelleher, A. (1996). **Learning from Success: Campus Case Studies in International Program Development**. New York, NY: Peter Lang.
- Knight, J. & H. De Wit (1995). **Strategies for Internationalization of Higher Education: A Comparative Study of Australia, Canada, Europe, and the USA**. Amsterdam: European Association for International Education.
- Knight, J. (1997). “**Internationalization of Higher Education: A Conceptual Framework**”. In: *Internationalization of Higher Education in Asia Pacific Countries*. Eds: J. Knight & H. de Wit. European Association for International Education (EAIE), Amsterdam, P. 5-19.
- Knight, J. (2004). “**Internationalization Remodeled: Definition, Approaches, and Rationales**”. *Journal of Studies in International Education*, 8: 5-31.
- Knight, J. (2006). **Internationalization of Higher Education: New Directions, New Challenges**. Paris: International Association of Universities.
- Knight, J. (2014). **International Education Hubs: Student, Talent, Knowledge Models, Dordrecht, Netherlands, Springer Publishers**.
- Krippendorff, C (2016). **Content Analysis: Fundamentals of Methodology**. Translation by H. Neyabi. Tehran: NEY Publication.
- Leask, B. (2004). “**Internationalization Outcomes for All Students Using Information and Communication Technologies (ICTs)** [Electronic Version]”. *Journal of Studies in International Education*, 8: 336-351.
- Lefter, V. & A.M. Bogdan (2007). “**Managementul Academic al Relațiilor Internaționale**”. *Revista Management & Marketing*, Issue 1, Bucharest: 79-86.
- Leibold, F.B. (1997). “**America’s MBA Internationalization Dilemma**”. The Benjamin Franklin Institute of Global Education. Retrieved from: <http://www.bfranklin.edu/hubs/global/leibold.htm>
- McBurnie, G. (2000). “**Opportunity and Risk in Transnational Education- Issues in Planning for International Campus Development: An Australian Perspective**”. *Enseignement Supérieur en Europe*, 25: 333-344.

- Morphew, C.C. & M. Hartley (2006). "Mission Statements: A Thematic Analysis of Rhetoric across Institutional Type". *The Journal of Higher Education*, 77(3): 456-471.
- OECD (2004). **Internationalization and Trade in Higher Education: Opportunities and Challenges**. ISBN 92-64-01504-3.
- OECD (2016). **Education at a Glance**. The Full Text of This Book is Available Online Via This Link: http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2016_eag-2016-en
- Qureshi, M.I.; S.Y. Janjua, Kh. Zaman, M.S. Lodhi & Y.B. Tariq (2014). "Internationalization of Higher Education Institutions: Implementation of DMAIC Cycle". *Scientometrics*, Vol. 98, Issue 3: 2295-2310.
- Racine, N. Villeneuve & P. Marius Thériault (2003). "Attracting Foreign Students: The Case of Two Universities in Québec". *Journal of Studies in International Education*, Vol. 7, No. 3.
- Rudzki, R.E.J. (2000). "Implementing Internationalization: The Practical Application of the Fractal Process Model". *Journal of Studies in International Education*. The Online Version of this Article can be found at: <http://jsi.sagepub.com/content/4/2/77>.
- Shakiba, A.; R. Jazayeri & M. Azarbaijani (2012). "Student Barriers to Psychology Students and Consultation to Islamic Approach: Qualitative Research". *Quarterly Journal of Psychology and Religion*, No. 2: 35-54.
- Stearns, P.N. (2009). **Educating Global Citizens in Colleges and Universities: Challenges and Opportunities**. New York, NY: Routledge.
- Tremblay, D. (2005). "Academic Mobility and Immigration" [Electronic version]. *Journal of Studies in International Education*, 9: 196-228.
- United States Advisory Commission on Public Diplomacy (1995). **Public Diplomacy for the 21st Century**, Retrieved May 21, from: <http://www.state.gov/pdcommission/>
- University of Adelaide (2008). "Internationalization of the Curriculum". June 4, *University of Adelaide*: www.adelaide.edu.au/clpd/curriculum/intcurriculum/
- University of Alberta (2007). "Global Citizenship Curriculum Development: Curriculum Development". www.international.ualberta.ca/global/development/nav02.cfm?nav02=94999&nav01=97262
- University of Griffith (2007). "Definition of Internationalization of the Curriculum". September 20, *Griffith University*. www62.gu.edu.au/policylibrary.nsf/xmainsearch/3ac564ad2be055224a25737f0063e4fa?opendocument
- University of Kennesaw (2005). "Global Learning for All". April 27, *American Council on Education*: www.acenet.edu/AM/Template.cfm?Section=Search&Template=/CM/HTMLDisplay.cfm&ContentID=1579
- University of Minnesota (2010). "University of Minnesota Model of Curriculum Integration". University of Minnesota. Umabroad.umn.edu/ci/whatisCI/model.html

- University of Monash (2005), “**Internationalization of the Curriculum Policy**”. March 23, *Monash University*: policy.monash.edu.au/policy-bank/academic/education/management/internationalisation-of-the-curriculum-policy.html
- Van der Wende, M. (1996). **Internationalizing the Curriculum in Dutch Higher Education: An International Comparative Perspective**. Den Haag: NUFFIC.
- Watabe, Y. (2010). “**Japanese Approaches to Organizational Internationalization of Universities: a Case Study of Three National University Corporations**”. Retrieved from the *University of Minnesota Digital Conservancy*: <http://hdl.handle.net/11299/90846>.
- Yang, R. (2001). “**An Obstacle or a Useful Tool? The Role of the English Language in Internationalizing Chinese Universities**”. *Journal of Studies in International Education*, Vol. 5: No. 4.
- Zeleza, P.T. (2005). “**Transnational Education and African Universities**”. *Journal of Higher Education in Africa*, 3(1): 1-28.

